

Lokal Historisk Forening for Tølløse Egnen

Efterår 2008

Foto: Erik Lausen

Der er meget ofte fuldt hus til Lokalhistorisk Forenings arrangementer - her i Aktivitetshuset i Tølløse 2006. Læs om foreningen og dens historie inde i bladet.

Foto: Erik Lausen

En panserbasse på besøg

Den 10. april 2008 var tidligere politiassistent og forfatter Poul Fjeldgaard i Aktivitetshuset i Tølløse, hvor han fortalte om sit liv og om Politihistorisk Museum "Panserbasserne".

Museet blev etableret i 1993 i den tidligere københavnske Station 6 på Fælledvej. Indtil da havde det tidligere kriminalmuseum levet en omflakkende tilværelse og var blevet lukket i 1978. Kriminalmuseets historie går tilbage til 1904.

Museet "Panserbasserne" fortæller og viser politiets historie fra de første bysvende i 1294 til den arbejdsmæssige hverdag for nutidens politi.

Poul Fjeldgaard fortalte levende om museet og om hans tid som almindelig politibetjent og politiets situation under krigen, hvor flere politibetjente blev taget til fange og kom i koncentrationslejr.

Udflugt til Soderup Kirke

Som afslutning på efterårets og vinterens møderække var der fokus på både kirke og kilde, da 30 medlemmer den 8. maj 2008 var på besøg i og ved Soderup kirke. Sognepræst ved Soderup og Kr. Eskilstrup kirker Lise Trap fortalte om indretning og udsmykning af Soderup kirke. Kalkmaleriet "De hellige tre konger", der er fra perioden mellem 1150 og 1200, samt døbefonten fra 1936 og prædikestolen fra 1599 gjorde stort indtryk på gæsterne. Turen omkring kirkegården viste med al tydelighed den store tilknytning kirken har haft til Aastrup Kloster.

Efter besøget i og ved kirken gik turen til kilden i Soderup, der var en betagende oplevelse på en skøn aften. Der blev sluttet af med kaffe og gave i konfirmandstuen.

Foto: Sv. Aa. Jørgensen

Vivi Lausen død

Tirsdag d. 13. maj 2008 døde foreningens formand gennem 6 år, Vivi Lausen, efter kort tids sygdom. Det følgende er uddrag af mindeord fra dagspressen.

Inge-Lis Madsen, Tølløse Lokalarkiv:

Vivi er død – en ildsjæl i ordets bedste betydning er ikke mere iblandt os! Gennem mange år var Vivi lærer på Baptisternes Skoler, hvor hun var afholdt af alle, hun kom i kontakt med. Men det er nok mest for sit engagement i lokalsamfundet, at Vivi for alvor blev kendt.

Vivi Lausen kastede sig aktivt ind i sager, der vedrørte nærmiljøet. Hun værnede om vor fælles kulturarv, kæmpede energisk og vedholdende for det, hun troede på. I flæng kan nævnes Voldgraven ved Kvarmløsegården, vejføringen i forbindelse med lukning af jernbaneoverskæringen i Tølløse samt projektet omkring bevarelse af Remisen ved Tølløse Station. Vivi brændte for de ting, hun gav sig i kast med – hun gjorde intet halvt.

Også vandrestier i lokalområdet havde hendes bevågenhed. Hun udarbejdede sammen med ægtefællen, Erik Lausen, et forslag til stiplan for den daværende Tølløse Kommune efter at have travet kommunen tynd. Hun var primus motor i etableringen af en sti gennem Norderskoven og Tysinge Mose, lige-

som hun utrættelig kæmpede for, at den gamle hovsti mellem Kvarmløse og Aastrup skulle genetableres. Gennem en årrække var Vivi Lausen en særdeles kompetent og engageret formand for Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen. Hun mødte altid velforberedt til foreningens møder og guidede gerne selv, når medlemmerne var på udflugt. Såvel det faglige indhold som medlemmernes velbefindende lå hende meget på sinde. Vivi Lausen lagde også et stort arbejde i Lokalhistorisk Forenings blad, som hun layoutede og var redaktør af, ligesom hun stod bag foreningens hjemmeside.

Mellem Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen og Tølløse Lokalarkiv har der været et forbilledligt samarbejde, ikke mindst takket være Vivis utrættelige energi. Hun var god til at støve arkivalier og billeder op, som efterfølgende blev afleveret til Lokalarkivet. Som følge af sin brede berøringsflade havde Vivi mange kontakter, der kom såvel forening som arkiv til gavn.

Vivi Lausen kunne overkomme det mest utrolige, men hun glemte ikke det nære. Familien fyldte meget i hendes liv, ligesom hun drog omsorg for og havde empati for sine medmennesker.

Vivi vil blive savnet, ikke alene af den nærmeste familie, men af alle, som hun var i kontakt med. Hun efterlader et stort tomrum i lokalsamfundet, der vil blive svært at fylde ud.

**Lene Floris,
leder af Holbæk Museum:**

Vivi Rudbæk Lausen efterlader et stort savn i de kredse, hvor der arbejdes for og med kulturarven og lokalhistorien. Som medlem af bestyrelsen af Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur i Holbæk Kommune og som samarbejdspartner for Holbæk Museum gjorde Vivi med sin store indsigt og viden og med smittende engagement og glæde, en afgørende indsats for den lokale kulturarv – hvad

enten det gjaldt bygninger, senest Tølløse remise, foredrag, arrangementer eller oplysning på anden måde fx ved Museets Theselskab. Hun har været en fantastisk effektiv og loyal samarbejdspartner for både museet og bevaringsforeningen på et utal af måder. Vi har kun kendt Vivi relativt få år, alligevel efterlader hun et stort savn. Hun var i sandhed en positiv kulturarvsvogter, historieformidler og et meget fint menneske!

Konstituering

Efter Vivi Lausens død har bestyrelsen på et møde d. 25. juni 2008 konstitueret sig således:

Formand: Svend Aage Jørgensen

Næstformand: Bent Pedersen

Kasserer: Henning Pedersen

Sekretær: Winnie Teglgård

Protokolfører: Inge-Lis Madsen

Desuden blev der nedsat følgende udvalg:

Økonomiudvalg: Henning Pedersen og Winnie Teglgård.

Arrangementsudvalg: Bent Pedersen, Aksel Pedersen, Erik Jensen og Poul Andersen

Redaktionsudvalg: Inger Schultz Hansen, Winnie Teglgård, Bente Brodersen og Inge-Lis Madsen.

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen 25 års jubilæum

Mandag d. 18. august kunne Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen fejre sit 25 års jubilæum med en reception i Arkivets lokaler samt i kantinen i kælderens under det tidligere Tølløse Rådhus. Foreningens formand, Svend Aage Jørgensen, bød velkommen til de omkr. 75 fremmødte. Han kunne fortælle, at foreningen i 1983 startede med 28 medlemmer. I dag har den 277, hvilket må tages som et udtryk for, at den har sin berettigelse.

Derefter fik næstformand i Kultur- og Fritidsudvalget, Birgit Klarskov, ordet. Hun fremhævede vigtigheden af at værne om lokalhistorien og roste det store frivillige arbejde, der er gjort i foreningen gennem årene. Bl.a. nævnte hun de mange bøger og hæfter, der er udgivet – et kildemateriale, som er af uvurderlig betydning for både unge og gamle. Selv har hun brugt noget af det

i sin undervisning på Tølløse Skole. ”Historien er det fundament, vi bygger vores fremtid på”, sagde Birgit Klarskov, hvorefter hun overrakte en kuvert med en gave fra Holbæk Kommune til foreningens formand.

Sluttelig erklærede Birgit Klarskov den jubilæumsudstilling, som forening og arkiv i fælleskab havde lavet, for åben. De 6 plancher fortæller i tekst og billeder foreningens historie i perioden 1983-2008, og er ophængt på Lokalarkivets læsesal. Plancherne – ikke mindst de mange billeder fra foreningens arrangementer - blev efterfølgende ivrigt studeret af de fremmødte.

Inge-Lis Madsen fra Lokalhistorisk Arkiv fik derefter ordet, og takkede bl.a. for godt samarbejde gennem mange år. ”Foreningen er en aktiv samarbejdspartner og en uvurderlig støtte for Lokalarkivet, når der skal indsamles arkivalier og billeder med henblik på at få det bevaret for eftertiden”, sagde arkivlederen.

Ester Rasmussen fra Bukkerup Landsbymuseum lykønskede også med jubilæet. Hun genopfriske-

de minder fra de mange år, hvor Landsbymuseet samarbejdede med foreningen om udstillinger på Tølløse Festivalen.

Herefter trakteredes med sandwich, vin, øl og vand. Senere blev der serveret hjemmelavede lagkager samt kaffe og te.

Duo Visti underholdt med glad spillemandsmusik på harmonika og banjo under 1. del af receptionen. Senere tog Hvalsø Folkedanserne over og leverede i deres flotte dragter endnu et festligt indslag på en eftermiddag, hvor der både blev kigget bagud og fremad i tiden.

Jubilæumsfest

blev holdt i Tølløse Hallens Selskabslokaler den 31. august 2008. 61 medlemmer havde tilmeldt sig, og de kunne nyde en fin 3-retters menu med drikkevarer til samt kaffe og cognac/likør.

Formanden Svend Aage Jørgensen bød velkommen og startede med at takke for de gaver, som foreningen havde modtaget ved receptionen den 18. august. Ved den lejlighed var han blevet spurgt, om foreningen mon også ville eksistere om 25 år? Han mente, at efterløns- og pensionsalderen måske kunne have indflydelse på foreningens medlemstal. Men indtil videre er man i bestyrelsen meget tilfreds med tilslutningen, så mon ikke også man vil kunne holde et 50 års jubilæum i 2033!

Der var indbudt to gæstetalere:

Lene Floris, leder af Holbæk Museum, og Christian Nielsen, mangeårig borgmester i Tølløse Kommune.

Lene Floris gav i sin tale udtryk for, at det var dejligt med en Lokalhistorisk Forening, for uden et net af frivillige gik det ikke. Uden historien er der ingen kulturarv og dermed ingen identitet. Fortid, nutid og fremtid er nøgleordene. Vi skal passe på tingene og blive ved med at fortælle historierne bag. Lene Floris ønskede til lykke med jubilæet og det fantastiske arbejde, der bliver gjort i Lokalhistorisk Forening samt i Arkivet. Hun ønskede alt muligt godt for fremtiden og håbede, at foreningen også vil eksistere om 125 år!

Christian Nielsen startede med at fortælle om baggrunden for de 2 kommunesammenlægninger, han havde deltaget i: med reformen i 1970 gik man fra 1288 kommuner til 271, og i 2007 kom man ned på 98. Årsagen var, at flere og flere ting blev lagt ud til kommunerne, så det blev nødvendigt med større bæredygtige enheder. Gennem Christian Niensens tid i kommunalpolitik er der sket mangt og meget.

Noget af vidtrækkende betydning var kommunens køb, salg og tilbagekøb af Tølløsegården. I 1983, der var året hvor Lokalhistorisk Forening blev dannet, fik man f.eks. en længe ventet cykelsti til Nr. Valenderød, og de første andelsboliger blev bygget i Tølløse.

Christian Nielsen gav udtryk for, at det er godt at have en Lokalhistorisk Forening og et Arkiv, der kan få nedskrevet og dokumenteret det, der er foregået i nærmiljøet. Han sluttede med at ønske foreningen til lykke med jubilæet.

Under og efter middagen var der underholdning ved Holbæk & Omegns Musikskoles Salonorkester: et 8-mands orkester, der spillede og sang gamle kendinge, som alle kunne synge eller nynne med på. En festlig og hyggelig eftermiddag.

Fotos: Ernst Lollike og Erik Lausen

Foredrag i Ugerløse Fritidscenter vinteren 2005. Foto: Erik Lausen

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen i 25 år

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen set i bakspejlet ved at lytte til det erindrede og ved at læse i protokollen. Protokollæsningen giver fakta i en kronologisk rækkefølge, mens det erindrede – det oplevede – farves af de personer, som fortæller. Med disse to udgangspunkter skal der her forsøges givet en kort beskrivelse af Lokalhistorisk Forenings virke.

Fakta

Foreningen har haft 7 formænd i perioden:

1983 - 1991: Asger Vaarskov,
Ugerløse

1991 - 1996: John Rasmussen,
Bukkerup

1996 - 1997: Poul Hansen,
Kr. Eskilstrup

1997 - 2000: Esther Diness,
Ugerløse

2000 - 2002: Ernst Lollike, Tølløse

2002 - 2008: Vivi Lausen, Tølløse

2008 - : Svend Aage
Jørgensen, Tølløse

Medlemstallet var det første år 28. I 1993 var det steget til 124, i 2003 var der 218 og i 2008 er der 277 medlemmer.

Det stadigt stigende medlemstal vidner umiddelbart om en øget interesse for lokalhistorien. I lyset af at Tølløse Kommune i perioden ikke har haft en tilsvarende forøgelse af indbyggertallet, er det også rigtigt. Interessant kunne det også

---

være at se det i forhold til medlemmernes alder i henholdsvis 1983 og 2008, og ligeledes sammenligne med de tilsvarende tal for indbyggerne. Her kan da udledes, om interesse for lokalhistorien er en pensionistinteresse, eller om interessen også findes i den yngre aldersgruppe.

En analyse af foreningens arbejde viser, at den er særdeles aktiv og arbejdsom. Den deltager aktivt med arrangementer og udstillinger ved jubilæer og mærkedage, som:

- 40-års dagen for Danmarks befrielse
- Stavnsbåndsjubilæet
- Skolernes 175 års jubilæum
- Tølløse Kommunes 25 års jubilæum
- 50-året for Danmarks befrielse
- Historiens Dag – Arkivernes Dag

Alle arrangementer har taget udgangspunkt i det lokale, og alle har krævet lang tids forberedelse. Af andre større opgaver, som foreningen har deltaget i, er Tølløse Festivalerne, så længe de fandt sted. I samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv lavede foreningen plancheudstillinger og forskellige udgivelser, der blev præsenteret på Festivalen. I 1995 var temaet f. eks. De fem store gårde og livet på dem. I 1996 handlede det om vindmøller, og i 1997 og 1998 om erhverv, der var ved at forsvinde.

Hver sæson gennem 25 år har haft

6-8 gode og velbesøgte arrangementer. Der arrangeres udflugter hvert år, og det er altid gode ture med et gedigent historisk indhold. Foreningen er aktiv opsøgende i forbindelse med tiltag, der ”forstyrrer lokalhistorien”, med henblik på at finde acceptable løsninger for at bevare fortiden for fremtiden og sikre historien. Her skal nævnes Voldstedet ved Kvarmløsegården, som er fredet uden at nogen egentlig var opmærksom på det. Den opmærksomhed sørgede foreningen for at skaffe. Trafikoplægning i forbindelse med etablering af dobbeltspor på København-Kalundborgstrækningen og tiltag vedrørende bevarelse af ”VBL-Remisen” i Tølløse er områder, hvor foreningen forsøger at påvirke beslutningerne ud fra et bevaringsværdigt synspunkt.

En anden vigtig aktivitet er udgivelsen af foreningens medlemsblad. Bladet er talerøret til medlemmerne og for medlemmerne – det fortælles der mere om i det følgende. Ovenstående er blot et lille udpluk af foreningens virke gennem de 25 år. Foreningen vil uden tvivl fortsætte i det gode spor, og sidst men ikke mindst skal nævnes det gode og forbilledlige samarbejde, foreningens bestyrelse har med leder af Lokalhistorisk Arkiv, Inge-Lis Madsen. Uden dette ville foreningens virke utvivlsomt være mere besværligt.

Interview med Poul & Bente Brodersen, Tølløse

Poul og Bente Brodersen har velvilligt stillet sig til rådighed, og nedenstående er resultat af en spændende samtale, som godt kunne have været meget længere. Poul Brodersen (PB) har været medinitiativtager til dannelsen af foreningen og aktivt bestyrelsesmedlem i mange år (1983-1996). Bente Brodersen (BB) har været aktiv dels som redaktør/redaktionsmedlem af foreningens blad, dels som underviser i slægts-historie.

Hvordan begyndte det?

PB: I forbindelse med kommunesammenlægningerne fra slutningen af 60'erne og frem til 1970 opstod såvel behov for som interesse for at oprettet lokalhistoriske foreninger. Således også i Tølløse Kommune. Grobunden var tilstede, og en gruppe af interesserede mennesker fandt sammen og gik i gang.

I virkeligheden skal det ses i et længere perspektiv, da behovet for at kende sine rødder opstod efter 2. Verdenskrig. Men forudsætningen for at etablere levedygtige foreninger skete først med oprettelsen af større kommuner samt en vedholdende og stærk interesse hos medlemmerne.

Som nævnt var der stor interesse i Tølløse. Men at der blev op-

Bente og Poul Brodersen sammen med arkivleder Inger Bregm Lassen på Tølløse Festival

rettet en forening, som tilmed kom godt fra start, skyldes ikke mindst Asger Vaarskov, som også var foreningens første formand, og Hemming Frandsen, som sad på loftet ovenover biblioteket og registrerede gamle arkivalier.

For at komme i gang blev der arrangeret et besøg den 22. juni 1983 i Lokalhistorisk Arkiv i Dragsholm Kommune. Her deltog 15 personer fra primært Tølløse og Ugerløse og med enkelte repræsentanter fra St. Merløse og Kr. Eskilstrup. Besøget var så inspirerende, at der umiddelbart efter blev nedsat et udvalg, som skulle forberede dannelsen af en lokalhistorisk forening i Tølløse. Allerede den 18. august afholdtes stiftende generalforsamling. En bestyrelse blev valgt, et kontingent på 25 kr. blev vedtaget, og en forening var stiftet med 28 medlemmer.

Hvad er foreningens opgave?

PB & BB: Formidling – formidling – formidling!

BB fortsætter og gør opmærksom på, at der er flere formål. Forenin-

---

gens blad er den røde tråd, som danner bindeled til medlemmerne og er med til at fastholde foreningens fokus. For hende har det været meget tilfredsstillende og givende at være med til at præge bladet, dels gennem redigering og trykning af bladet, som dernæst blev samlet ved hjælp af medlemmer, som mødte i kælderens på arkivet, dels ved at skrive til bladet. Bladet har en oplysende funktion overfor medlemmerne både i forhold til foreningens arrangementer og i forhold til at fortælle "den lokale historie".

Udover udgivelse af bladet er planlægning og gennemførelse af foredrag og videreformidling af emner af lokalhistorisk værdi vigtige opgaver for foreningen, ikke mindst at være opmærksom på og opsøgende i forhold til bevarelse af de lokale historiske områder.

Der er god tilslutning til foreningens arbejde, hvilket ikke mindst det store medlemstal viser, ligesom der er stor tilslutning til arrangementerne. Men både hos Poul og Bente Brodersen lægges der ikke skjul på, at det allervigtigste for dem er "at kende sine rødder ved at kende sin slægt". Det ligger dem meget på sinde at gøre opmærksom på, at slægtshistorien er vigtig, fordi det giver sammenhængsforståelse: man er en brik i en kæde af slægtsled.

Undervisning i slægtshistorie har betydet meget for dem begge, og det er her deres tilgang til lokalhi-

storien skal findes. Gennem arbejde med slægtshistorie får man mulighed for at finde nye aner og familietråde på tværs af slægter.

Slægtsforskning appellerer til nysgerrighed, stiller spørgsmål til livsvilkårene før i tiden, således som livet blev levet i sognene og i de små landsbyer, i købstæder og senere i de mange stationsbyer, som opstod i kølvandet på industrialiseringen. Det er på den måde, man får kendskab til sit lokalsamfund, til befolkningen, til familierne, og det er med til at fremme forståelsen for det sted, hvor man bor.

PB tilføjer, at der er et stort behov for at forske i slægtsgårdenes historie, før det er for sent, ikke mindst i lyset af de store strukturforandringer, der sker i landbruget i dag.

Hvad er jeres ønsker for foreningens fremtid?

PB & BB: først og fremmest at fortsætte den linje, der er lagt. Dernæst er der behov for at forbedre mulighederne for at søge oplysninger via Internettet. Lokalhistorien skal omfatte fakta oplysninger, det vil sige gengive historiske kendsgerninger af lokal art og interesse. Den skal gengive erindringer, både livsfortællinger og samfundsfortællinger. Den skal indsamle billeder samt udgive publikationer og slægtstavler. Og med disse ønsker fra et par veloplagte fortællere spås Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen en god og succesfuld fremtid!

Barndomserindringer fra Tølløse II

Niels Otto Hansen er født i 1939 som ældste søn af vognmand Poul Hansen og hustruen Ellen (f. Jørgensen), Tølløse. I sidste nummer af Lokalhistorisk Forenings blad beskrev Niels Otto Hansen sin skoletid. Her følger beretningen om hans tidligste barndomsår i Tølløse Stationsby.

Første minder

Jeg kom til denne noget kaotiske verden på Sankt Maria Hospital i Roskilde den 12. december 1939 kl. 19.30. Ifølge min mor var det en meget kold vinter det år.

Den 7. april 1940 blev jeg døbt af den senere biskop Gudmund Schiøler, der på dette tidspunkt var præst ved Tølløse Kirke. Min far og mor var blevet enige om, at jeg skulle hedde Niels Otto Hansen, og det blev bevidnet af flere familiemedlemmer fra både min mors og fars side. Den 9. april gik tyskerne ind i Danmark, så dåbsgæsterne havde store problemer med at komme hjem. Al trafik var indstillet og landet blev sat i undtagelsestilstand.

Det første sted, vi boede, var på Villavej 1. Det var her, jeg opdagede, hvem der var mor og far, og hvor jeg hørte til. Vi havde nogle meget søde naboer, og jeg kom ofte på besøg. Der var en dejlig have, hvor jeg kunne lege med børnene

Niels Otto Hansen med barnepigerne Bente Abildgaard og Lissi Jensen

fra nabohusene. Om sommeren fik vi engang imellem et lille zinkbadekar med vand i ud på græsplænen – det var herligt. Ellers var der ribs, solbær, blommer og stikkelsbær, som vi kunne spise af, når de var modne. Jeg kunne bedst lide det, der var inde i stikkelsbærrene.

Om sommeren i 1941 var mor sammen med sin gode veninde, Elna Petersen, gift med bogtrykker Petersen, taget til Høve Strand på sommerferie en uge. I nærheden af pensionatet var der et lille havebassin. Pludselig råber Elna: ”Guuud! Otto ligger lige neden under vandet!!”. Tak til fru Petersen, ellers havde mine erindringer sluttet dér. De fik halet mig op og fik hældt vandet ud af mig.

Noget af det, jeg ellers bedst kan huske fra mine første år var, da min bror Jens blev født i 1943. Nu gik det lige så godt, og så kom han og tog en alt for stor del af opmærksomheden. Jeg var da 3 år 6 mdr. og temmelig forkælet. Jeg var ble-

---

vet vænnet til, at alt hvad der foregik, skulle dreje sig om mig. Men det varede ikke så lang tid, før jeg blev glad for ham og savnede ham, hvis jeg blev sendt på ferie.

Tølløse Stationsby dengang

På det tidspunkt, hvor jeg blev født, var Tølløse Stationsby godt 60 år gammel. Gennem årene var der udviklet en særlig stationsby-kultur, hvor byen var handelscentrum for alle de nærmeste landsbyer, og mange forskellige forretninger skød op omkring Jernbanevej, Tølløsevej og Kvarmløsevej. F.eks. var der utrolig mange købmænd i Tølløse og omegn i 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne. Prøv selv at tælle efter! Der var C. L. Svendsen, A. Knudsen, Arildsen, Harald Andersen, Jung-Svendsen, Valdemar Nielsen, Alfred Larsen, Tølløse Kaffemagasin ved Karen Nielsen, hvis nærmeste nabo var Irma og Brugsen. Der-

udover C. Oldenburg i Gl. Tølløse, købmændene i Nyby, Kvarmløse, Nr. Eskilstrup, Lunderød og Nr. Valenderød, samt Helge Otto og Sivertsen i Soderup. Altså 18 forretninger, der handlede med kolonialvarer inden for en radius af 6 km – det kan man da kalde konkurrence! Alene i Tølløse Stationsby var

En af byens mange købmænd, Julius Jung-Svendsen og frue, foran forretningen på Kvarmløsevej

---

der 11 kolonialforretninger.

I byen var det også muligt at få nyt tøj. På Jernbanevej var tre trikota-geforretninger (T. J. Andersen, HA-FA og S. P. Møller), og på hjørnet af Tølløsevej og Sejergårdsvej havde H. M. Rasmussen sin manufakturforretning. Der foruden var der to skræddere og to officielle syersker, som syede tøj efter mål – det kunne der godt være nogen status i. Det var noget særligt, når man var hos skrædderen og valgte stof til et nyt sæt tøj til pænt brug. Ofte skulle det prøves flere gange, inden det sad perfekt, men så havde de fleste også tøj til de næste mange år.

Vognmand med gasgenerator

Efterhånden som tiden gik, kunne selv vognmændene pga. krigen ikke længere købe benzin. Derfor var far og andre, der havde et kørselsbehov, nødt til at få monteret en gasgenerator på bilen. Det var en form for ovn, hvori der blev fyret med forskelligt form for brændsel. Det kunne være trækul, koks, bølgebrænde eller tørrede grankogler. Når der var god gang i ovnen, men ingen flammer, blev der dannet CO, som blev ledet gennem en køler, hvorfra gassen blev trukket ind i motoren og antændt. Hvis man ellers havde lidt held med sig, startede bilen, og man kunne køre nogenlunde komfortabelt uden den helt store trækraft.

Der blev fabrikeret rigtig mange gasbiler hos de forskellige auto-

mekanikere på den tid. Far fik sin fremstillet hos F. O. Frederiksen i Holbæk. Der blev bygget gasgeneratorer på taxi, busser, rutebiler, traktorer og også på enkelte forvogne på Høng-Tølløse Banen.

Men gasgeneratoren havde nær kostet far livet. Han havde været i garagen for at tilse, at alt var OK, men uden at ane, der var blevet dannet en masse gas i den lukkede garage. Han fik kæmpet sig ud og nåede næsten ind til mor, før han mistede bevidstheden.

Kørselsmulighederne blev også stærkt begrænsede. Man måtte f.eks. kun forlade sit hjem-amt med en særlig tilladelse i bilen. Tilladelsen var udstedt af politimesteren i Holbæk, så far kørte hovedsagelig grise og kreaturer til Holbæk Slagteri som noget af det faste arbejde. Hvis der f.eks. var en landmand, der skulle have frø til DLF i Roskilde, blev det kørt ned til Tølløse Station, hvor det blev læsset i en jernbanevogn. Senere på dagen blev vognen koblet på et godstog og bragt til Roskilde.

Sten og grus til vejarbejde i Tølløse kommune blev klareret under sådanne strikse bestemmelser og med disse mærkelige brændstoffer som drivmiddel. Langt de fleste veje i Tølløse kommune var under krigen grusveje, der blev vedligeholdt af de lokale vejfolk Harald, Anton og Viggo samt nogle få andre, hvis det var et større arbejde. Materialerne, der blev brugt, var skærver,

---

som blev slået på pladsen i Tølløse, der lå ca. der, hvor det nuværende Bibliotek og Socialcenter ligger. Gruset, der blev brugt til vejarbejdet, blev hentet i Sophienholm Grusgrav.

Engang var vi på vej fra Nr. Valenderød over Tjørnede til Holbæk med et læs grise, da motoren ikke kunne trække bilen op over den store bakke ved Algestrup. Der var ikke andet at gøre end at lade vognen rulle et godt langt stykke bagud, næsten 1 km blev det til. Her fik den lov at sunde sig lidt, hvorefter det gik fremad med fuld kraft op ad bakken igen. Men da vi var godt og vel midtvejs, måtte medhjælperen Mourits Sørensen ud at ruske i brændslet i generatoren for at få den til at give noget mere gas, imens han løb ved siden af bilen. Far sad ved rattet og var ved at træde bunden ud af bilen for at få speederen langt nok ned. Ved de fælles anstrengelser kom den op over den stejle bakke, og de stakels grise undgik heller ikke denne gang deres skæbne.

Når bilen var læsset af, blev den vasket meget grundigt overalt, og så gik turen imod Holbæk Havn for at tage koks, briketter eller andet med hjem til de lokale købmænds kunder. Det kunne også være kunstgødning til landmændene fra Langelands Korn eller DLG's lager på havnen.

Far prøvede engang at omgå kørebestemmelserne. Han, mor, Jens

og jeg var på vej til familiefødselsdag i Uglestrup. Da vi nåede til Borrevejle Skov, altså lige før vi var fremme, kom der en tysk soldat frem fra vejsiden med sit gevær og gjorde tegn til, at far skulle stoppe. "Halt!" – der var ikke andet at gøre, han havde jo ingen køretilladelse. Men mor, der altid var hurtig i vendingen, holdt lille Jens frem foran soldaten og sagde noget om, at han var sød og sulten, og så en nærmere forklaring om, at vi kun skulle lidt længere frem og til venstre mod Uglestrup, hvorefter vi fik lov at køre igen.

Med far på arbejde

Tidligt under krigen, omkring 1941, blev der mangel på udenlandsk brændsel. Derfor var der flere driftige mænd, der startede en produktion i stor stil af dansk brændsel. Det var først og fremmest fremstilling af tørv i tørvemoserne, og dem var der mange af i nærheden af Tølløse. En af de største var Åmosen, hvor det altid var spændende at komme med ud at hente tørv. Man kunne se, hvordan hele fremstillingen af tørv forløb, og det var også muligt at finde pilespidser og stenøkser fra den danske oldtid dér.

En meget populær variant af erstatningsbrændsel var tørvebriketter, der blev fremstillet af tørret, opkradset tørvesmuld. Det var et frygteligt støvet arbejde: jeg syntes, at Mourits og far lignede negre

---

i hovederne med flotte hvide tænder, når de havde læsset nogle få læs. Tørvesmuldet blev kørt til forskellige briketfabrikker, f.eks. hos en gårdejer i Skov Vallenderød og hos en købmand i Tølløse. Købmanden havde en briket-stampe-maskine kørende i en af sine lagerbygninger, og det blev til mange tons brændsel, der blev lavet dér. Far kørte også mange læs af disse runde tørvebriketter til København, hvor de blev læsset af ved forskellige brændselshandlere. Herfra blev de kørt ud til kunderne på mange forskellige måder, bl.a. på trehjulede cykler, Long Johns og i trækvogne. Man brugte simpelthen, hvad der fandtes af enkle transportmidler.

Jeg var ofte med far ude at køre – så vidste mor, hvor jeg var. Engang var vi ude i nærheden af Skov Vallenderød for at læsse grus af til vejsmændene, så de kunne reparere huller i vejen. Der var kommet en eller anden uoverensstemmelse, så jeg meddelte dem, at hvis det skulle være på den måde, så kunne jeg da bare gå hjem! ”Det kan du da godt”, sagde far, hvorefter jeg gik mod Tølløse. Ved den første gård, som jeg kom til, gik man og arbejdede ude ved vejen. De har nok undret sig lidt, da der kom en 4-års purk travende, og han spurgte: ”I kan vel lige sige mig, hvordan jeg kommer til Tølløse”!

En anden gang var jeg med ude hos en gårdmand i Soderup, hvor

vi skulle hente en ko, der skulle med på markedet i Holbæk. For at læsse den så let som muligt, var far kørt ud i græsmarken ved siden af gården. Imens de læssede koen, var jeg kravlet ind under bilen for at hente min bold. Uden at være sikker på, hvor jeg var, begyndte far at køre frem, og jeg var ikke kommet helt ud med det resultat, at baghjulene gik hen over mine fødder. På grund af at der var et blødt underlag, skete der ikke noget alvorligt, men det gjorde sikkert ondt, for jeg tudede godt. For at trøste mig, fik jeg lov til at sidde på skødet af far og styre lastbilen hjem. Uheldet sluttede med, at jeg blev tilset af vores læge, erklæret rask og uden brud.

På tur med mor

Mor havde engang imellem mig med på indkøbstur i Roskilde – det var spændende at køre med toget, hvor der altid var spændt et rigtigt damplokomotiv foran. En dag vi var af sted, kom der luftalarm, og vi måtte ned i beskyttelsesrum i Roskilde. Vi sad nede i et mørkt kælderlokale med en del andre mennesker, som var i nærheden af beskyttelsesrummet, da alarmen kom. Efter en tid, som syntes lang, kom afblæsningssignalet – det kunne man høre på sirenens toner. Alle samlede deres ting sammen og kom frem fra mørket igen. En anden gang, vi var på vej hjem fra Roskilde, så vi fra toget en lang

---

række hvide busser, der kørte langsomt mod nord. Busserne var malet hvide med et rødt kors på taget, for at de ikke skulle blive angrebet af engelske flyvemaskiner. Det var den svenske Grev Bernadotte, der havde fået både danske og norske krigsfanger løsladt i Tyskland og ved hjælp af frivillige busejere og chauffører fik dem transporteret igennem Tyskland og Danmark til Sverige. Det var ifølge aftalen forbudt at stige af i Danmark, for landet var jo stadig besat af tyskerne. Men når de nåede til det neutrale Sverige, var de sikre.

Det var forbudt at lytte til radio BBC, men at modstandsgrupperne herigennem fik ordrer, var alle klar over. Det var naturligvis ikke officielt kendt, hvem der var med i grupperne. Men alligevel vidste mange, hvem i byen det drejede sig om. Min far var ikke direkte involveret i modstandskampen, men han hjalp til med enkelte våbentransporter efter nedkastninger i skovene omkring Tølløse.

Andre gav sig af med sortbørshandel, ingen nævnt, ingen glemt. Sortbørshandel drejede sig oftest om de varer, der var svære at få fat i, og de kunne i mange tilfælde være tyvekoster. Far købte nogle slidbanedæk til lastbilen på den sorte børs, og de var både meget dyre og meget dårlige.

Da politiet blev taget af tyskerne september 1944 og sendt i koncentrationslejr, var der ingen dan-

ske øvrighedspersoner, der kunne opretholde lov og orden. Derfor blev der udpeget nogle velagtede borgere til et vagtværn. De skulle rykke ud, hvis der var indbrud, vold mod civile eller andre lovovertrædelser inden for kommunens grænser. Det job blev min far udtaget til. Han fik udleveret et armbind, en fløjte, en knippel, en lommelampe og en skråhue, og så skulle han stille, når sognefogden ringede. Engang var han kaldt ud til købmanden i Lunderød, der var blevet slået ned af en indbrudstyv. Jeg kan dog ikke huske, om de fangede røveren. En anden gang var det Irma i Tølløse. Mor var altid bange, når han skulle af sted.

Nyt hus på Kvarmløsevej 46

Min morbror Erik, der også boede i Tølløse, var murer og ansat hos murermester Erik Olsen. Morbror Erik var meget dygtig, og da far havde nogle penge til gode hos hans mester, fik han et godt tilbud på at få bygget et nyt hus. Morbror Erik tegnede huset og forestod murerarbejde samt byggeledelse, tømrerarbejdet blev lagt i hænderne på tømrermester Arildsen. Det var spændende, at der blev bygget et nyt parcelhus i Tølløse i 1943. Der var en hel folkevandring ud forbi byggepladsen hver weekend. En af nyhederne ved det nye hus var, at der blev indrettet et badeværelse. Det var meget nyt, at almindelige borgere fik et bade-

Niels Otto Hansens barndomshjem på Kvarmløsevej 46

værelse. Mange af fars og mors venner kom da også og lånte vores badeværelse til det kvartårige bad. Det stod på i mange år, indtil de fleste selv fik et. Det gode ved det var, at samtidig med, at mor gav kaffe, og vi hyggede os med badegæsterne, fik vi børn en krone

til sparegrisen.

Endelig kom dagen, hvor mor og far kunne få foden under eget bord, og vi flyttede ind i vores nye hus. Det var i slutningen af september 1943. Dette blev så stedet, der dannede rammen om vores familie igennem de næste mange år.

Efterlysning

Har du lyst til at lave layout på foreningens blad (hidtil i Publis-her)? Har du talent for og lyst til at opbygge/vedligeholde foreningens hjemmeside? Lokalhistorisk Forening for Tølløse Eg-nen søger en eller flere frivillige til at varetage disse opgaver. Evt. henvendelse til formand Svend Aage Jørgensen eller In-ge-Lis Madsen fra bladudvalget.

Kommende arrangementer

Torsdag den 9. oktober 2008 kl. 19.30

Inge-Lis Madsen: Livet på de store herregårde – hos herskabet og hos tjenestefolkene
Sted: Aktivitetshuset, Tølløse

Torsdag den 13. november 2008 kl. 19.30

Jens Jensen: På tur med Havhingsten
Sted: Ugerløse Fritidscenter

Torsdag den 11. december 2008 kl. 19.30

Julehygge ved pastor Henriette Bitsch, Tølløse
Sted: Ugerløse Fritidscenter

Torsdag den 8. januar 2009 kl. 19.30

Søren Wolstrup, Holbæk: De løste opgaven, men betalte prisen: om Danmarks-ekspeditionen til Nordøstgrønland 1906-1908
Sted: Aktivitetshuset, Tølløse

Torsdag d. 12. februar 2009 kl. 19.30

Solveig Bahn Christensen, husmandskone i Andelslandsbyen: Livet som husmandskone i 1920'erne og 1930'erne
Sted: Ugerløse Fritidscenter

Torsdag d. 12. marts 2009 kl. 19.30

Generalforsamling. Efterfølgende fortæller Niels Jensen, Skimmede, om "Landbrugets udvikling i Østeuropa de seneste årtier – indtryk fra sine mange rejser i Østeuropæiske lande"
Sted: Ugerløse Fritidscenter

Torsdag d. 16. april 2009 kl. 19.30

Aftale er endnu ikke på plads
Sted: Aktivitetshuset, Tølløse

Torsdag 14. maj 2009

Udflugt

Kontingent

Ægtepar	100 kr.	Enlige	60 kr.
Pensionister/efterlønnere par	60 kr.	Enlige pensionister	40 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar, eller indbetales på konto 3229 5397081 inden 1. marts 2009.

Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne.

Kaffe med brød: 25 kr. Gæstebillet: 15 kr.

Lokalhistorisk Forening og Tølløse Lokalarkiv

Formand

Svend Aage Jørgensen

Svalevej 1
4340 Tølløse
E-mail: svaakj@tiscali.dk
tlf. 59 16 10 19

Næstformand

Bent Pedersen

Nederskovvej 92
Skov Vallenderød
4340 Tølløse
E-mail:
bent.otto@petersen.mail.dk
Tlf. 59 18 56 89

Kasserer

Henning Pedersen

Mågevej 2
4350 Ugerløse
Tlf. 59 18 82 17

Aksel Pedersen

Ordrupvej 88
Søtofte
4100 Ringsted
E-mail: geslingebjerg@get2net.dk
Tlf. 57 80 13 55

Erik Jensen

Holbækvej 35
4370 St. Merløse
Tlf. 57 80 11 55

Poul Andersen

Gershøjgård
Kvarmløsevej 69, Kvarmløse
4340 Tølløse
E-mail: poul.andersen@dlgpost.dk
Tlf. 59 18 67 69

Winnie Teglgård

Ove Billesvej 3
4340 Tølløse
E-mail: winnie@teglgaard.dk
Tlf. 65 94 34 80

Bestyrelsessuppleant

Erna Berentsen
Veisgårdsvej 4
Tjørnede
4340 Tølløse
Tlf. 20 67 06 29

Holbæk Arkiverne/ Tølløse Lokalarkiv

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
Tlf. 72 36 70 83 / 72 36 70 82
E-mail: ilm@holb.dk

Arkivets åbningstider

Mandag kl. 14.30 – 17.30
Onsdag kl. 13.00 – 16.00

Arkivleder

Inge-Lis Madsen

Nybyvej 62
4340 Tølløse
E-mail: nyvang@mail.tele.dk
Tlf. 59 18 68 85